

ШИЯН А.Г. ОБСТОЯТЕЛЬСТВОМ, КОТОРОЕ ИСКЛЮЧАЕТ ПРОИЗВОДСТВО В УГОЛОВНОМ ДЕЛЕ, АКТ ПОМИЛОВАНИЯ БЫТЬ НЕ МОЖЕТ

Обоснована возможность использования акта помилования как правовой основы освобождения от криминальной ответственности лица, дело о котором было рассмотрено в судебном заседании, это лицо было признано виновным в совершении преступления, приговор относительно него вступил в законную силу.

SHIJAN A.G. BY CIRCUMSTANCE, WHICH ONE ELIMINATES PRODUCTION IN CRIMINAL CASE, ACT OF A PARDON BE CAN NOT

The possibility of using the act of a pardon as by a legal fundamentals of redemption from criminal liability of a face is justified, the business about which one was reviewed in session of the court, this face was produced guilty in committing a crime, the verdict concerning him has entered the enforceability.

УДК 341.41

К.В. ЮРТАЄВА

Національний університет внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ БОРОТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) НЕЗАКОННИХ ПРИБУТКІВ

Розглянуті деякі аспекти регулювання міжнародної боротьби з легалізацією (відмиванням) незаконних прибутків, висвітлений зміст основних міжнародно-правових актів, які регулюють це питання; вказані юрисдикційні проблеми, що виникають при визначенні місця скоєння відмивання грошей, та можливі шляхи їх вирішення.

Останнім часом спостерігається активізація національних та міжнародних зусиль у боротьбі з легалізацією незаконних прибутків. Однак, незважаючи на значний обсяг міжнародних угод із цього питання, на початку ХХІ століття не вирішеною залишається проблема визначення місця скоєння процесу відмивання грошей. Це, в свою чергу, викликає колізію національних законодавств в питаннях видачі злочинців та конфіскації майна, здобутого злочинним шляхом.

Відмивання грошей – це злочинна діяльність, переважно міжнародного масштабу, що характеризується умисним приховуванням дійсного походження (джерела) майна чи фінансових коштів шляхом незаконного їх використання (привласнення, передачі, володіння, розміщення, переміщення тощо) з метою легалізації злочинних доходів [1, с.90]. Дійсно, діяльність, пов'язана з відмиванням грошей, часто переходить кордони однієї держави та наносять шкоду мирному співробітництву країн в економічній сфері, інтересам організацій та окремих громадян цих країн. Як вірно зазначили представники Скотланд Ярду, які давно займаються вивченням цього питання, до відмивання грошей не можна ставитися як до суто домашньої проблеми - вона є глобальною за самою своєю природою [2, с.21]. Тому контроль відмивання брудних грошей можливий лише в координації міжнародних зусиль.

Все вищевикладене дозволяє віднести цей вид злочинної діяльності до злочинів міжнародного хара-

ктеру, боротьба з якими сьогодні є одним із пріоритетних напрямків міжнародної діяльності України.

В сучасних умовах злочинці, що займаються відмиванням грошей, є досвідченими професіоналами, які для здійснення своїх задумів використовують слабкість національних правових і фінансових систем та їх відмінності в регулюванні господарської діяльності. Вони провадять швидкі та гнучкі операції з переводу активів через національні кордони, і їх діяльність вражає саме ті країни, де сформоване недосконале законодавство.

Для зближення національних правових систем і підвищення ефективності боротьби з відмиванням "брудних" грошей прийнято ряд міжнародних угод. Найважливішими з них є Конвенція ООН "Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин", що прийнята 19 грудня 1988 року, і в якій вперше на міжнародному рівні було дано визначення відмивання грошей, та Конвенція Ради Європи "Про відмивання та конфіскацію доходів від злочинної діяльності" від 8 листопада 1990 року. Ці дві конвенції об'єднали зусилля країн у боротьбі з відмиванням грошей та стали правовою основою їх міжнародного співробітництва. Положення цих міжнародно-правових угод сприяли:

- зближенню кримінально правової оцінки відмивання грошей в законодавствах країн-учасниць,
- зближенню національних заходів боротьби з відмиванням грошей;

- встановленню форми та процедури міжнародного співробітництва у боротьбі з відмиванням грошей.

Але незважаючи на вирішення багатьох проблем міжнародного співробітництва, ці конвенції залишили без відповіді деякі питання кримінального та кримінально-правового характеру, які є надзвичайно важливими у безпосередніх відносинах між країнами. В першу чергу, при відмиванні грошей, як і при скоєнні основної кількості злочинів міжнародного характеру, важко визначити, під територіальну юрисдикцію якої країни вони підпадають.

Проблеми юрисдикції, насамперед, виникають у зв'язку з складністю механізму вчинення легалізації злочинних прибутків, оскільки відмивання грошей, як правило, складається з декількох стадій, кожна з яких може проходити на території різних держав.

Загально визнаним є поділ процесу відмивання брудних грошей на 3 стадії:

- звільнення від грошової маси;
- розподіл грошових коштів та їх відділення від джерела;
- використання та інтеграція грошової маси [3, с.121]

Якщо перша та третя стадія найчастіше проходять на території однієї держави, то друга стадія найчастіше переноситься за територію країни походження грошової маси, щоб перевести "брудні" гроші в розряд "чистих".

В теорії кримінального права місцем вчинення злочину з формальним складом, яким є "відмивання" грошей, вважається місце вчинення його останнього злочинного акту [4, с.139]. Він відбувається після того, як злочинець виконав всі дії, які вважав необхідними для скоєння злочину, чи тоді, коли злочин було припинено незалежно від волі винних осіб. Тобто, це може статися на будь-якій з приведених вище стадій.

Кримінальне законодавство багатьох країн встановлює, що злочин вважається скоєним на її території, якщо хоч один з співучасників діяв на її території чи на території країни; тобто, було почато, продовжено, закінчено або припинено будь-яку з його стадій. Таким чином це дає право будь-якій країні, що підписала відповідні міжнародні угоди чи передбачає кримінальну відповідальність за даний злочин, почати кримінальне переслідування осіб, які займаються відмиванням брудних грошей. Це викликає колізію національних законодавств при вирішенні питання підслідності та підсудності даних кримінальних справ та проблему визначення юрисдикції стосовно особи, яка приймала участь в легалізації злочинних прибутків.

Якщо злочинець знаходиться на території держави, де було скоєно відмивання грошей, у відповідності з п.9 Конвенції ООН "Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин" кожна Сторона (країна-учасниця Конвенції) у відповідності зі своєю правовою системою приймає

належні заходи для того, щоб забезпечити присутність особи, яка знаходиться на її території, обвинуваченої чи засудженої за скоєння правопорушення (відмивання грошей) на необхідному кримінальному процесі. Якщо ж особа, яка є причетною до відмивання грошей, знаходиться в іншій країні, притягнення до кримінальної відповідальності правоохоронними органами цієї країни може бути вирішено тільки шляхом складання офіційного запиту на видачу злочинця.

Екстрадиція осіб, що скоїли злочин відмивання грошей, може бути здійснена на основі міжнародних угод чи по разовій згоді. Запит може бути направлений лише тією країною, на території якої було скоєно відмивання грошей чи будь-яка з його стадій, громадянином якої є злочинець чи шкоду інтересам якої він завдав. Ці питання вирішуються у відповідності до Європейської конвенції при видачу правопорушників, прийняту 13 грудня 1957 року, і яку Україна ратифікувала 16 січня 1998 року

Згідно з ст.2 Конвенції видача правопорушників здійснюється у зв'язку із правопорушеннями, які караються за законами запитуючої Сторони та запитуваної Сторони позбавленням волі або згідно з постановою про утримання під вартою на максимальний термін не менше одного року чи більш суворим покаранням. Це відображає принцип взаємності. У деяких країнах, наприклад, Іспанії, Люксембурзі, Ізраїлі та інших, цей принцип закріплений у національних законах [5, с.458].

У відповідності до положень Конвенції у видачі може бути відмовлено в наступних випадках:

1) договірна Сторона має право відмовити у видачі своїх громадян і самостійно здійснювати їх переслідування в кримінальному порядку. В цьому випадку вона, на прохання запитуючої Сторони, передає справу до своїх компетентних органів для того, щоб у разі необхідності можна було здійснити її розгляд. З цією метою документи, інформація та речові докази, які стосуються злочину, надсилаються безкоштовно;

2) якщо відмивання грошей за законодавством Сторони вважається вчиненням повністю або частково на її території або у місці, яке розглядається як її територія. Якщо відмивання грошей було вчинене за межами території запитуючої Сторони, у видачі може бути відмовлено, тільки якщо законодавство запитуваної Сторони не передбачає переслідування за цей злочин у випадку його вчинення за межами території останньої Сторони, або не передбачає видачі за нього;

3) якщо компетентні органи Сторони переслідують злочинця, видача якого вимагається, у зв'язку із відмивання грошей;

4) якщо компетентні органи запитуваної Сторони проголосили остаточне рішення щодо відповідної особи у зв'язку із відмивання грошей. У видачі може бути відмовлено, якщо компетентні органи запитуваної Сторони ухвалили рішення або не порушувати,

або припинити переслідування у зв'язку із таким злочином. Це відповідає принципу Non Bis In Idem (не можна наказувати двічі за один злочин),

5) якщо відповідна особа, згідно із законодавством запитувача або запитуваної Сторони, не підлягає переслідуванню чи покаранню у зв'язку із закінченням строку давності.

Якщо видача злочинця, що скоїв відмивання грошей, запитується одночасно декількома державами (стаття 17 Конвенції), запитувана Сторона ухвалює своє рішення з урахуванням всіх обставин і особливо відносної серйозності та місця вчинення злочину, відповідних дат надходження запитів, громадянства відповідної особи та можливості подальшої видачі злочинця іншій державі.

Таким чином, можна зробити висновок, що у відповідності з міжнародним правом існують декілька варіантів вирішення даного питання. Це залежить, насамперед, від внутрішнього законодавства сторін та участі їх у відповідних міжнародних угодах. Крім того, все міжнародне право базується на принципі невтручання в справи, які входять у внутрішню компетенцію держави, а екстрадиція найчастіше є не обов'язком, а правом держави. Однак при висшій невизначеності вирішення цього питання не повинен порушуватися інший принцип міжнародного кримінального права – принцип невідворотності покарання за скоєний злочин. Міжнародно-правові угоди з даного питання якраз і націлені на побудову ефективної схеми співробітництва країн з врахуванням їх внутрішнього законодавства та забезпечення того, щоб не один злочинець не зміг уникнути покарання за “відмивання” грошей.

Водночас із питанням визначення місця скоєння відмивання грошей визначається і міра кримінальної відповідальності злочинців. Особливістю міжнародного кримінального права є те, що міжнародні угоди встановлюють злочинність тих чи інших діянь, залишаючи відкритим питання про конкретну санкцію за їх скоєння [6, с.91]. Наприклад, п.4 Конвенції ООН “Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин” визначає, що кожна сторона за скоєння відмивання прибутків, отриманих від незаконної торгівлі наркотичними засобами та психотропними речовинами передбачає застосування таких санкцій, як тюремне ув'язнення та інших видів позбавлення волі, штрафні санкції та конфіскація. Але згідно ст.24 Сторона може застосовувати більш суворі заходи, ніж передбачені Конвенцією. Тому міра кримінальної відповідальності злочинця, що скоїв відмивання грошей ще залежить і від того, в якій країні його буде притягнуто до кримінальної відповідальності. Наприклад, в США максимальний термін позбавлення волі за цей злочин становить 20 років, в Великобританії – 14 років. В той же час в Швейцарії

та Австрії дії, пов'язані з відмиванням грошей із обтяжуючими обставинами, караються терміном ув'язнення або каторжними роботами терміном на 5 років [7, с.117].

Однаково часто при розслідуванні відмивання грошей вирішується питання конфіскації та передачі майна, здобутого злочинним шляхом, в країну його походження. Грошова маса в залежності від часу, коли було виявлено та припинено злочин, може знаходитись як в країні її походження та перебування злочинців, так і в інших країнах світу. Ці питання частково вирішені в Конвенції ООН “Про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин” та Конвенції Ради Європи “Про відмивання та конфіскацію доходів від злочинної діяльності”, але на практиці виникають багато питань щодо даного пункту. Стаття 15 Конвенції передбачає право запитувача сторони розпоряджатися будь-яким чином стосовно конфіскованого нею майна у відповідно зі своїм внутрішнім законодавством, якщо лише відповідні сторони не домовляться про інше. З одного боку, це положення може позитивно впливати на рішення запитуваної сторони про конфіскацію, тому що майно, що конфіскується, залишається в її розпорядженні. З іншого боку, запитувача сторона зацікавлена у поверненні в її економіку грошових коштів чи майна, які були вилучені внаслідок скоєння злочину. Враховуючи те, що частина легалізованих коштів часто повертається в країну їх походження, сторона може не звертатися з запитом про конфіскацію, розраховуючи провести її на своїй території. Однак, таким чином операції по відмиванню коштів можуть бути успішно завершені, та майно залишиться у розпорядженні злочинних груп.

Нажаль, думки, що легалізація “брудних” грошей є корисною для економіки країни, додержуються ще багато країн. Так, радник Президента Перу Альберто Ф.Е. де Сото вже наприкінці ХХ століття вважав, що інвестування “брудних” грошей в національну економіку будь-якої країни корисно для процесу її розвитку [8, с.95].

Однак такі думки з'являються не тільки в країнах Південної Америки, але й країнах СНД. Так, у Казахстані в період з 14 червня по 13 липня 2001 р. була проведена офіційна акція з легалізації “тіньових” доходів громадян країни. Згідно з умовами акції кожна особа, яка бажала брати в ній участь, протягом одного місяця мала отримати відповідне свідоцтво, відкрити спеціальний рахунок в одному з дев'яти уповноважених банків та внести до нього кошти без підтвердження законності їх походження [1, с.88]. За підсумками акції на спеціальні рахунки в казахських банківських установах надійшли кошти на загальну суму близько 480,2 млн. американських доларів. Безумовно, інвесту-

вання коштів в національну економіку є необхідною умовою її процвітання, але, на нашу думку, неприпустимо ставити егоїстичні інтереси однієї країни над ідеєю збереження світового правопорядку та покарання злочинців, які займаються відмиванням грошей

Цікаве вирішення проблеми міжнародного регулювання конфіскації майна, здобутого злочинним шляхом пропонує Е.О. Іванов. Він вважає, що ідеальним варіантом було б досягнення загальної згоди про розділ майна, що конфіскується, яке б можна було оформити у вигляді додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи "Про відмивання та конфіскацію доходів від злочинної діяльності" [9, с.39]. Грошова маса, яка легалізується, як правило, проходить кордон декількох країн, тому розумним було б встановити розподіл конфіскованих коштів в певних долях, щоб уникнути непорозумінь про розслідування даної категорії справ.

Стаття 18 Конвенції передбачає значну кількість підстав для відмови у співробітництві при передачі конфіскованого майна. При формулюванні даних обставин використано багато оціночних понять, що фактично дає можливість державам на свій розсуд вирішувати це питання. Наприклад, виділені такі підстави відмови в співробітництві, як те, що Сторона вважає, що справа, в зв'язку з якою зроблено запит, не є такою важливою, для того, щоб оправдати прийняття даної міри, чи запитувана міра суперечить основним принципам правової системи запитуваної Сторони. Щоб уникнути таких непорозумінь, при складанні міжнародних угод треба намагатися продовжувати зближення внутрішніх законодавств країн та вживати тільки чіткі загальноприйняті терміни, що повинно унеможливити двозначне тлумачення положень угод та відхід від їх здійснення.

Розглянуті у статті питання міжнародного регулювання боротьби з легалізацією незаконних прибутків не є вичерпними. Найчастіше вони виникають в зв'язку з неоднорідністю національних законодавств з цього приводу та недосконалої міжнародно-правової регулювання боротьби зі злочинами

міжнародного характеру. Тому на сьогоднішній час необхідним є об'єднання зусиль держав та вчених різних країн світу на шляху до вироблення теоретичних принципів вирішення спірних питань в цій галузі та побудови ефективної системи контролю за злочинами міжнародного характеру

ЛІТЕРАТУРА

1. Музика А.А. Кримінально-правова боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів в Україні // Правові проблеми боротьби зі злочинністю. –Кн.1. –Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2002. –С.73-106.

2. Fraud and Money Laundering. Presentation to the Ukrainian Delegation. 2nd April 1997. Metropolitan Police Fraud Squad. –323 p.

3. Чаричанський А.А. Вопросы уголовной ответственности за легализацию (отмывание) доходов, полученных преступным путем // Проблемы законности: Респ. міжвідом. наук. зб. –1998 -Вип.35. –С.121-128.

4. Ковалев М.И. Советское уголовное право: Курс лекций. Советский уголовный закон. –Свердловск: Юрид. ин-т, 1974. –226 с.

5. Международное право: Учебник /Отв. ред. Ю.М. Колосов, С.С. Кривчиков. –М.: Международные отношения, 2000. –720 с.

6. Международное уголовное право: Учебное пособие /Под ред. В.Н. Кудрявцева. –М.: Наука, 1999. –264 с.

7. Мезецева І.Є. Відповідальність за "відмивання" брудних коштів за законодавством Австрії та Швейцарії // Вісник Ун-ту внутр. справ. –2000. –Вип.12. –Ч.1. –С.114-118

8. Бондарева М. "Відмивання" грошей: міжнародні кримінально-правові аспекти проблеми // Право України. –1999. –№ 1. –С.95-99.

9. Иванов Е.А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. –М.: Рос. Юрид. Издат. Дом, 1999. –176 с.

Надійшла до редколегії 04.12.2002

ЮРТАЕВА К.В. УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ БОРЬБЫ С ЛЕГАЛИЗАЦИЕЙ (ОТМЫВАНИЕМ) НЕЗАКОННЫХ ПРИБЫЛЕЙ

Рассмотрены некоторые аспекты регулирования международной борьбы с легализацией (отмыванием) незаконных прибылей; освещено содержание основных международно-правовых актов, которые регулируют этот вопрос, указаны юрисдикционные проблемы, которые возникают при определении места отмывания денег, и возможные пути их решения.

JURTAEVA K.V. CRIMINAL-LEGAL ASPECTS OF INTERNATIONAL STRIFE WITH CERTIFICATION (LAUNDERING) OF WRONGFUL PROFITS

Some aspects of regulation of international strife with certification (laundering) of wrongful profits are reviewed; the contents of the main international legal acts is lighted, which one adjust this problem; the legal problems are indicated, which one arise at a fix of laundering of money, and possible paths of their solution.